

BYUDJET-SOLIQ SIYOSATINING IQTISODIY MOHIYATI

M.Turdimuratov

Jizzax politexnika instituti dotsenti

U.Xolmurzayev

Jizzax politexnika instituti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada byudjet-soliq siyosatining iqtisodiy mazmuni, asosiy maqsadlari, uning mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri, soliqlar orqali tartibga solish vositalari, shuningdek, fiskal siyosatning turlariga oid masalalar yoritilgan. Byudjet-soliq siyosati davlatning iqtisodiy rivojlanishga aralashuvi va iqtisodiy jarayonlarni tartibga solishdagi asosiy mexanizm sifatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: byudjet, soliq, fiskal siyosat, fiskal vositalar, daromadlar, xarajatlar, iqtisodiy tartibga solish, byudjet defitsiti.

Annotation. This article covers the economic content of the budget-tax policy, its main goals, its impact on the country's economy, the means of regulation through taxes, as well as issues related to the types of fiscal policy. Budgetary-tax policy is considered as the main mechanism in the intervention of the state in economic development and the regulation of economic processes.

Key words: budget, tax, fiscal policy, fiscal instruments, income, expenses, economic regulation, budget deficit.

Iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishda davlat tomonidan olib boriladigan byudjet-soliq siyosati muhim rol o'ynaydi. U davlatning iqtisodiy jarayonlarga aralashuvi, soliqlar va byudjet orqali iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatishini nazarda tutadi. Bu siyosat orqali davlat makroiqtisodiy muvozanatni saqlash, ishlab chiqarish va bandlikni rag'batlantirish, inflyatsiyani cheklash, ijtimoiy himoya masalalarini hal etish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Byudjet-soliq siyosatining mohiyati va tarkibi

Byudjet-soliq siyosati fiskal siyosat deb ham yuritiladi. U davlat tomonidan soliqlarni yig'ish, davlat xarajatlarini amalga oshirish, byudjet daromadlari va xarajatlari o'rtasidagi muvozanatni saqlash orqali iqtisodiy faoliyatga ta'sir etish vositasidir.

Byudjet-soliq siyosati quyidagi asosiy elementlardan iborat:

- **Soliq siyosati** – soliqlarni belgilash, ularni yig'ish va tartibga solish orqali iqtisodiyotni boshqarish;

- **Byudjet siyosati** – davlat daromadlari va xarajatlarini shakllantirish orqali resurslarni qayta taqsimlash.

Byudjet-soliq siyosatining asosiy maqsadlari:

- iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish;
- inflyatsiyani nazorat qilish;
- bandlikni oshirish;
- ijtimoiy tenglikni ta‘minlash;
- moliyaviy barqarorlikni saqlash.

Soliqlar – davlat uchun asosiy daromad manbai bo‘lib, ular yordamida iqtisodiy faoliyat rag‘batlantiriladi yoki cheklanadi. Byudjet orqali esa davlat o‘zining ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy funksiyalarini bajaradi.

Byudjet-soliq siyosatining turlari va iqtisodiyotga ta‘siri

Fiskal siyosatning turlari odatda quyidagicha tasniflanadi:

- **Ekspansionist (kengaytiruvchi) fiskal siyosat** – iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish maqsadida soliqlarni kamaytirish va byudjet xarajatlarini oshirish orqali amalga oshiriladi. Bu siyosat odatda inqiroz yoki ishsizlik yuqori bo‘lgan davrlarda qo‘llaniladi.
- **Kontraksion (cheklovchi) fiskal siyosat** – inflyatsiyani kamaytirish yoki byudjet defitsitini kamaytirish maqsadida soliqlarni oshirish va xarajatlarni qisqartirish orqali amalga oshiriladi.

Byudjet-soliq siyosatining iqtisodiyotga ta‘siri quyidagicha namoyon bo‘ladi:

- **Ishlab chiqarishga ta‘siri:** Soliqlar va subsidiya mexanizmlari orqali korxonalar faoliyati rag‘batlantiriladi yoki tartibga solinadi;
- **Bandlik darajasi:** Davlat sarmoyasi va ijtimoiy dasturlar orqali ish o‘rinlari yaratiladi;
- **Inflyatsiyaga ta‘siri:** Soliqlik daromadlari va xarajatlar nisbati muvozanatli bo‘lsa, narxlar barqarorligi ta‘minlanadi;
- **Investitsion faollik:** Soliqlarning qulayligi va barqarorligi investorlar ishonchini oshiradi.

Ayni paytda, fiskal siyosatni olib borishda muvozanat saqlanishi zarur. Haddan tashqari byudjet defitsiti yoki ortiqcha soliqlar iqtisodiy faollikni pasaytirib yuborishi mumkin. Shu bois, O‘zbekiston iqtisodiyotida ham fiskal siyosatni isloh qilish, adolatli

solliqqa tortish tizimini shakllantirish, davlat xarajatlarini samarali boshqarish dolzarb vazifadir.

Xulosa qilib aytganda, byudjet-soliq siyosati – bu davlatning iqtisodiyotni boshqarishdagi eng muhim vositalaridan biridir. U orqali ishlab chiqarish, bandlik, inflyatsiya va ijtimoiy tenglikka ta'sir ko'rsatiladi. O'zbekiston sharoitida ushbu siyosatni to'g'ri tashkil etish, uni zamonaviy tamoyillar asosida olib borish, fiskal barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish orqali barqaror rivojlanishga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (so'nggi tahriri).
2. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi hisobotlari, 2024–2025 yillar.
3. Keynes J. M. "The General Theory of Employment, Interest and Money", 1936.
4. Musayev B.S. "Soliqlar va soliqqa tortish", darslik. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
5. Moliya nazariyasi va amaliyoti. O'quv qo'llanma. – Toshkent: IQTISOD-MOLIYA, 2023.